



## ZARİFOĞLU'NUN DÜŞÜNCE DÜNYASINDA KADIN (I): İŞARET ÇOCUKLARI KİTABININ ANLAM VEZNİNE DAYALI TUTUM VE DEĞERLENDİRME ANALİZİ

Şahru PİLTEN UFUK\*

*Geliş Tarihi: Mart, 2017*

*Kabul Tarihi: Haziran, 2017*

### Öz

Şiir, tabiatı itibariyle dili sanatsal olarak işler ve anlamı çoğunlukla alışılmışın dışında biçimlendirerek kapalı bir şekilde okuyucuya sunar. Cahit Zarifoğlu'nun dilinde ise bu anlam kapallığı şiirlerinin çoğunlukla anlaşılabilir olarak nitelendirilmesine yol açan bir üslup biçimi şeklinde görülür.

Bu çalışmada ilk şiir kitabı olan *İşaret Çocukları*'ndaki dil kullanımlarından hareketle Zarifoğlu'nun düşünce dünyasının kapılarının aralanması ve onun *kadın* kavramına bakışının çözümlenmesi amaçlanmaktadır. Kadın kavramına yüklenen değerin tespiti için anlam veznine dayalı tutum ve değerlendirme analizi yöntemi tercih edilmiştir. Edilen bulgular, çağdaş Türk edebiyatındaki kullanımlarla karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

**Anahtar Sözcükler:** Cahit Zarifoğlu, kadın, İşaret Çocukları, anlam vezni, üslup bilim.

### WOMAN IN ZARİFOĞLU'S WORLD OF THOUGHT (I): THE ANALYSIS OF THE BOOK OF *İŞARET ÇOCUKLARI* BY ATTITUDE AND EVALUATION ANALYSIS METHOD BASED ON SEMANTIC PROSODY

#### Abstract

Poetry, by its nature, treats language as an art and shapes the meaning in an unfamiliar form and presents to the reader in a covered way. The covered meaning in CahitZarifoglu's language is seen as a form of style which mostly describes his poems as closed and incomprehensive.

This works aims to part away the gates of Zarifoğlu's world of thought and to analyse his approach to concept of womenby taking the language used in his first poetry book *İşaret Çocukları*. In order to determine the value given to concept of women, attitude and evaluation analysis methods based on semantic prosody were preferred. The findings were evaluated by comparing the applications in contemporary Turkish Literature.

**Keywords:** Cahit Zarifoğlu, woman, İşaret Çocukları, semantic prosody, stylistics.

\* Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, sspiltent@gmail.com.

## 1. Giriş

“Akşam kelimesi Ahmet Haşim için neyse ya da hangi yoğunluktaysa Cahit Zarifoğlu’nda da kadın aynı yoğunluktadır.” (Battal, 2007: 71). Nitekim *kadın* kelimesi Cahit Zarifoğlu’nun şiirlerinde en çok kullanılan 10 ismin içine girmektedir (bkz. Taşçıoğlu, 2008: 118)<sup>1</sup>. Kelimenin kullanım sıklığı bu kavramın Zarifoğlu’nun düşünce dünyasında sahip olduğu önemli yeri yansıtmakla birlikte şairin algılamadaki özgünlüğü, dil ve anlatımlarında normlaşmış kullanımları zorlaması, onun kavramlara yüklemiş olduğu değerlerin açıkça anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Zarifoğlu’na göre yazma bir gizleme işidir. Onun şiirinde anlam hiçbir şekilde açık ve net bir şekilde okuyucuya sunulmaz. Yazımsal, görsel, sözcüksel, söz dizimsel ya da anlamsal sapmalarla anlamı daha da bulanıklaştırarak örter. Bu yüzden şiirleri genellikle kapalı ve anlaşılmaz olarak nitelendirilir (bkz. Taşçıoğlu, 2003; Daşcıoğlu, 2012). Cahit Zarifoğlu’nun bu üslup özelliği göz önüne alınarak *İşaret Çocukları* adlı şiir kitabındaki dil kullanımlarından hareketle, *kadın* kavramına bakış açısı hakkında ipuçları ortaya koymayı amaçlayan bu incelemede, dile ima yoluyla aktarılan kapalı ve belirsiz anlatımların çözümlenmesi ve öznel yargıların objektif olarak ortaya çıkartılmasındaki kullanışlılığı bakımından anlam veznine (İng. *semantic prosody*) (=AV) dayalı tutum ve değerlendirme yöntemi tercih edilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde ilk olarak AV hakkında kuramsal bilgiye yer verilmiştir. Ardından Zarifoğlu’nun dilindeki farklılıkları tespit edebilmek için *kadın* kelimesinin standart dilde ve çağdaş edebî dilde sahip olduğu anlam, eş dizimlilik ve AV özellikleri ortaya konulmuştur. Çağdaş Türk edebiyatında *kadın* kelimesine yüklenen AV’nin tespiti için Türkiye’de kitapları çok satılan kadın ve erkek yazarların dilinde yer alan ortak kelimeler üzerine daha önceki yıllarda yapılan bir analiz için oluşturulan verilerden ve analiz sonuçlarından yararlanılmıştır (bkz. Pilten, 2012).

İkinci bölümde Zarifoğlu’nun *kadın* kelimesine yüklediği AV değerleri belirlenmiştir. Bu bağlamda öncelikle *İşaret Çocukları*’nda yer alan şiirler Partington tarafından ortaya konulan *uygunluk analizi* (İng. *concordance analysis*) yöntemiyle incelenmiş ve *kadın* kelimesinin eş dizimlilikleri belirlenmiştir. Daha sonra bu eş dizimliliklerin anlam değerleri incelenerek *kadın* kelimesine yüklenen AV’leri tespit edilmiştir. AV cümle içinde analiz edilen kelimenin 5-6 kelime sağında ve solunda yer alan kelimelerin duygu kutuplarına göre tespit edilen bir fenomen olmakla birlikte bu çalışmada şiirin yapı açısından düz yazıdan farklılığı göz önüne alınarak anahtar kelimenin yer aldığı bent tümüyle inceleme alanı olarak kabul edilmiştir.

<sup>1</sup> Taşçıoğlu (2008: 118) Zarifoğlu’nun şiirlerinde en sık kullandığı ilk on ismi *iç, el, çocuk, baş, insan, su, göz, ses, kadın, toprak* şeklinde sıralar.

Daha sonraki çalışmalarda yararlanılabilmesi için inceleme sonuçları ayrıntılı bir şekilde gösterilmiştir. Kullanılan şiir örneklerinden sonra parçanın geçmiş olduğu şiir ve kaçınıcı bentte geçtiği bilgisi parantez içinde verilmiştir.

Son bölümde ise elde edilen bulgular, çağdaş Türk edebiyatındaki kullanımlarla karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

### 1.1. Anlam Vezni Nedir?

AV dil bilimin oldukça yeni sayılabilecek çalışma alanlarından biridir. Bu kavram ilk olarak 1993 yılında Bill Louw tarafından ortaya konulmuştur. Daha sonra John Sinclair (1996) tarafından geliştirilerek bütüncü dil biliminde önemli kavramlardan biri hâline gelmiştir.

AV dil biliminde son elli yıldır araştırılmaya başlanılan eş dizimlilik kavramıyla yakından ilişkilidir. Dil bilimsel araştırmalar kelimelerin birlikte kullanılmasının rastgele olmadığını ortaya koymuştur. Her kelime karşılıklı seçim ilişkileri içindedir ve belirli kelimelerle birlikte kullanılma alışkanlığına sahiptir. Buna eş dizimlenme adı verilir (Sinclair, 1996: 87). Eş dizimlilik “sözcüğün alışkanlığa bağlı veya geleneksel yerleri” (Firth, 1957: 181); “bir sözlük birimin metin bağlamında rastlantısal orandan çok daha fazla ortaya çıkan ilişkisi” (Hoey, 1991: 6-7); “iki veya daha fazla sözcüğün alışkanlıktan kaynaklanan birlikte kullanımları” şeklinde de tanımlanabilir (Sinclair, 1991: 170).

Eş dizimlilik görüşüne göre birlikte sıkça kullanılma eğiliminde olan sözcükler zamanla benzer çağrışımsal özellikler kazanırlar; anlam ve biçim bakımından kalıplaşırlar (Partington, 1998). Sözcüğün anlam yapısının birlikte kullanıldığı eş dizimlilerinden etkilenmesine bağlı olarak ortaya çıkan anlam biçimine AV denir. Yaygın olarak “bir biçime eş dizimlileri tarafından aşılana kalıcı istikrarlı anlam aurası” şeklinde tanımlanır (Louw, 1993: 157).

AV “eş dizimsel bir fenomendir” (Stubbs, 1996). Bununla birlikte AV hiçbir şekilde basit bir eş dizimlenme değildir. Eş dizimlenme daha çok sözlük-dil bilimsel seviyede gerçekleştirilirken, AV pragmatik seviyede ortaya çıkar. AV esas olarak konuşmacıların/yazarların tutumlarını ve amaçlarını uyum ve açıklıkla ifade etmekle yükümlüdür (Sinclair, 1996: 87). Duygu ve düşüncelerin metne çağrışımsal olarak aktarılma yoludur. Konuşmacı düşünce dünyasıyla paralel AV’li kelimeleri kullanarak kendi fikirlerini metne çağrışımsal olarak aktarır. Dinleyici de sahip olduğu AV bilgisini kullanarak bu cümleleri analiz eder ve bu yargıları idrak eder. Aynı durum yazılı metinler için de geçerlidir. Örneğin “Duruma farklı bir bakış açısı kazandırdı” cümlesinde yüklem olarak olumlu AV’ye sahip *kazan-* fiilinin seçilmesi, yazarın bu durum için olumlu bir değerlendirmeye sahip olduğunu gösterir. Aynı cümlenin *getir-* fiiliyle kurulması yazarın tarafsız bir tutum içinde bulunduğunu

belirtirken, cümlenin *sebepl ol-* fiiliyle kurulması ise yazarın konuya dair olumsuz bakışını yansıtır.

Kelimelerin anlam özellikleri gibi AV özellikleri de standarttır. Bununla birlikte anlam özelliklerinden farklı olarak kelimelerin AV'si konuşmacının öznel tutum ve değerlendirmelerine duyarlıdır. Örneğin *fazla* kelimesine israfın dinen haram kılındığı bir inanca sahip birey olumsuz bir AV yükleyebilirken bir kapitalist için bu kavram olumlu bir AV'ye sahip olabilir. AV bu özelliğinden ötürü yazar ya da konuşmacının kavramlara karşı bireysel bakış açısını tespit etmek için önemli bir araçtır.

Eğer bir sözcüğün belirli bir semantik gruba ait diğer sözcüklerle sıklıkla birlikte kullanıldığı gösterilebilirse bir sözcüğün belirli bir AV'si bulunduğu söylenilebilir (Hunston ve Francis, 2000: 137). Dolayısıyla sözcüklerin AV'sinin belirlenmesi için birlikte kullanılma alışkanlığına sahip sözcüklerin yani eş dizimlilerinin tespit edilmesi gerekmektedir (Partington, 1998). Eğer bir sözcüğün eş dizimlileri çoğunlukla kuvvetli olumsuz semantik karakter özelliklerine sahipse, sözcük kuvvetli bir olumsuz vezin taşımaktadır. Eğer eş dizimlilikler çoğunlukla olumlu sözcüklerse, o zaman sözcük olumlu bir vezne sahiptir. Eğer bağlamda hem olumsuz hem de olumlu eş dizimliler bulunuyorsa düğüm (*Ing. node*) sözcük tarafsız veya karışık vezne sahiptir denilebilir (Stubbs, 1996; Partington, 2004).

## 1.2. Kadın kelimesinin standart dildeki anlam vezni özellikleri

Türk Dil Kurumu tarafından yayınlanan Türkçe Sözlük'te (2005: 1027) *kadın* kelimesi için dört farklı anlam verilmiştir:

1. (isim) Erişkin kişi, insan, hatun, hatun kuşu, zen.
2. (sıfat) Analık veya ev yönetimi bakımından gerekli erdemleri, becerileri olan,
3. Hizmetçi bayan
4. Bayan

Kubbealtı tarafından yayınlanan *Misalli Türkçe Sözlük*'te (Ayverdi: 2016: 600) ise *kadın* kelimesi 8 farklı şekilde tanımlanmıştır:

1. Erişkin duruma gelmiş dişi insan.
2. Bu cinsten olup evlenmiş veya bir erkekle beraber olmuş kimse.
3. Ev işleri ve ev yönetiminde aranan niteliklere sahip olan, temiz, idareli ve becerikli kimse.
4. Dişilik tarafı kuvvetli, dişi olmanın verdiği cinsi cazibeye sahip kimse.
5. Hanımlar için kullanılan unvan sözü.

6. “Hanım, bayan” anlamında hitap sözü.
7. Ev işleri gören yardımcı, hizmetçi.
8. tarih. Odalık [Eskiden hanım sözü kadından daha üstün tutulur, konaklarda odalıklara kadın, nikahlı eşlere hanım denirdi].

Sözlük anlamları açısından incelendiğinde *kadın* kelimesinin “analık veya ev yönetimi bakımından gerekli erdemleri, becerileri olan kişi” anlamındaki kullanımının olumlu AV’ye sahip olduğu söylenebilir. Diğer anlamları ne anlam ne de eş dizimlilik özellikleri açısından herhangi bir duygu kutbu taşımamaktadır dolayısıyla AV açısından tarafsızdır.

### 1.3. *Kadın* kelimesinin çağdaş Türk edebiyatındaki eş dizimlilik ve anlam vezni özellikleri

Çalışmanın bu bölümünde, Pilten (2012) tarafından daha önceki yıllarda yapılan bir araştırmanın verilerinden ve analiz sonuçlarından yararlanılmıştır. Pilten (2012) araştırmasında çağdaş Türk edebiyatını temsilen 1995-2011 yılları arasında Türkiye’de çok satan yazarların kitaplarını örneklem olarak almıştır. Bu doğrultuda kadın yazarları ve erkek yazarları temsil eden iki farklı derlem oluşturmuştur<sup>22</sup>. Her iki derlemde *kadın* kelimesini eş dizimsel özellikleri açısından inceleyerek kadın ve erkek yazarların kullanımlarını karşılaştırmıştır. Bu çalışmada, Pilten (2012) tarafından *kadın* kelimesi üzerine ortaya koyulan eş dizimlilik bilgisi, Zarifoğlu’nun dil özellikleriyle karşılaştırılmak üzere anlam vezni açısından ele alınarak değerlendirilmiştir.

Bu bağlamda *kadın* kelimesinin zaman, meslek, konuşma, renk, yaş, yer-yön, organ, görme, evlilik ve aile kavram alanlarından AV açısından tarafsız olarak değerlendirilebilecek kelimelerle belirgin eş dizimli olduğu saptanmıştır. Ayrıca *kadın* kelimesinin tarafsız AV’ye sahip *erkek*, *millet*, *ev*, *kapı* kelimeleriyle ve *kendi* dönüşlülük zamiriyle de birlikte kullanılma alışkanlığı bulunduğu görülmüştür. En sık eş dizimlendiği niteleme sıfatı olumlu AV’ye sahip

<sup>22</sup> Pilten (2012)’de **kadın** yazarlardan Alev Alatl *Schrödinger’in Kedisi, 1. Kitap, Kabus* (Boyut Yayınevi, 1999), Ayfer Tunç *Bir Maninin Yoksa Annemler Size Gelecek, 70’li Yıllarda Hayatımız* (Yapı Kredi Yayınları, 2001); Ayşe Kulin *Adı Aylın* (Remzi Kitabevi, 1997), *Bir Gün* (Everest Yayınları, 2005), *Füreye* (Everest Yayınları, 2000), *Gece Sesleri* (Remzi Kitabevi, 1999), *Geniş Zamanlar* (Remzi Yayınevi, 1998), *Kardelenler Çağdaş Türkiye’nin Kızları* (Remzi Kitabevi, 2008), Esmehan Aykol *Kitapçı Dükkanı* (Everest Yayınları, 2001), Gülse Birsal *Gayet Ciddiyim* (Epsilon Yayınları, 2009), *Yolculuk Nereye Hemşerim* (Epsilon Yayınları, 2009); Seher Keçe Türker *Delî Rüzgar* (Gündüz Kitabevi Yayınları, 2005), İnci Aral *Mor* (Turkuvaz Kitap, 2007); *Ölü Erkek Kuşlar* (Epsilon Yayınları, 2003), Mine G. Kırkkanat *Gülün Öteki Adı* (Om Yayınevi 2002) adlı eserleri ile derleme dâhil edilmiştir.

**Erkek** yazarlardan Ahmet Altan *Aldatmak* (Can Yayınları, 2002), *İsyan Günlerinde Aşk* (Can Yayınları, 2001), *Sudaki İz* (Can Yayınları, 1997), *Kılıç Yarısı Gibi* (Can Yayınları, 2001), *Ve Kırar Göğsüne Bastırırken* (Can Yayınları, 2003), Bedri Baykam *Kemik* (Piramid Yayınları, 2000), Celil Öker *Kramponlu Ceset* (Turkuvaz Kitap, 2006), Metin Kaçan *Ağır Roman* (Can Yayınları, 2003), *Fındık Sekiz* (Can Yayınları, 2003), Nihat Genç *Modern Çağın Canileri* (Cadde Yayınları, 2008), Orhan Pamuk *Benim Adım Kırmızı* (İletişim Yayınları 1998), *Kar* (İletişim Yayınevi, 2002), *İstanbul Hatıralar ve Şehir* (YKY 2002), *Masumiyet Müzesi* (İletişim Yayınları, 2008), Yılmaz Erdoğan *Hüzünbaz Sevişmeler* (Sel Yayınları, 1999), *Hijyenik Aşkılar* (Sel Yayınları, 2009) adlı eserleri ile derleme dâhil edilmiştir.

*güzel*dir. *güzel* kelimesinin karşıtı olan *çirkin* ise kadın kelimesinin belirgin eş dizimlisi değildir (Pilten, 2012: 425-431).

*kadın* sözcüğünün hem kadın hem de erkek dilinde sıkça birlikte kullanıldığı bir diğer ifade *ol-* fiilidir. Bu kullanımlar kadının içinde bulunduğu sosyal, fiziksel ve ruhsal durumları yansıtmaları bakımından önemlidir. Aynı zamanda kadın kavramına karşı bir sınıflandırma da ifade eder. Bu kullanımlarda anahtar sözcük sistematik olarak önce *bir* sözcüğü ile daha sonra ise olumlu, olumsuz veya tarafsız anlam vezne sahip bir sıfatla sol eş dizimlenmiştir. Aşağıda bu örneklerden bir kısmına yer verilmiştir (Pilten, 2012: 427):

*yalnız bir kadın ol; çağdaş ve kültürlü bir kadın ol-; kendine güvenen bir kadın ol-; sorumluluk taşıyan akli başında bir kadın ol-; ipotek altında bir kadın ol-; sıradan, herhangi bir kadın ol-; gitgide daha sessiz, daha yorgun, daha hastalıklı bir kadın ol-; güzel, çekici bir kadın ol-; bir erkeği her yönden mutlu edebilecek bir kadın ol-; hanım bir kadın ol-; onun beklediği kadın ol-; meslek sahibi bir kadın ol-; modern, çekici bir kadın ol-, muhteşem bir kadın ol-; çok basit, çok sıradan ve gereksiz konuşan bir kadın ol-; ağırbaşlı, dengeli, sakin ve kararlı bir kadın ol-; eski, yorgun bir kadın ol-; kupkuru bir kadın ol-; çekilmez, dayanılmaz bir kadın ol-; erkeğin hayalindeki kadın ol-; çamaşırını külle derede yıkayan, ekmeğini bile kendi yapan bir kadın ol-; akli başında bir yalnız yaşayan kadın ol-; ezilen, horlanan bir kadın ol- vb.*

Yazarların cinsiyet farklılıklarının kullanılan kelimelerin eş dizim özelliklere etkisi incelendiğinde erkek yazarların kadın yazarlardan farklı olarak *kadın* kelimesini huzur, koku ve içki kavram alanından olumlu ve tarafsız olarak nitelendirilebilecek kelimelerle nitelendirildiği belirlenmiştir. Erkek yazarlar tarafından dikkati çeken başka bir eş dizimlenme özelliği de *kadın* sözcüğünün A V kavramlarıyla birlikte kullanılmasıdır. Bu örnekler *kadın bir avdır* bilişsel denkliliğini oluşturmaktadır. Bu kullanım kadın dilinde tanıklanmamıştır:

*...cins bir tazının av kokusu alması gibi, kadın kokusunu almıştı, orada bir kadın saklıydı. (Ahmet Altan, İsyan Günlerinde Aşk)*

Ayrıca erkek dili örneklerinde dikkat çeken bir unsur da *kadın* sözcüğünün yemek kavram alanından *et* ile sol eş dizimlenmesinin tanıklanmasıdır (Pilten, 2012: 431-432):

*...başımızı döndürmeyecek on milyonlarca kadın eti! (Nihat Genç, Modern Çağın Canileri)*

*et* sözcüğü her ne kadar Türkçe Sözlük'te "İnsanlarda, hayvanlarda deri ile kemik arasındaki kas ve yağdan oluşan tabaka" şeklinde tanımlansa da bu sözcük *koyun eti, dana eti, kurban eti, kuzu eti, tavuk eti, balık eti, sığır eti* gibi hayvan kavram alanına giren sözcüklerle

birlikte kullanılma alışkanlığına sahiptir. Hayvan adlarıyla eş dizimlenmedikleri halde *beyaz et*, *kırmızı et*, *kurban eti* gibi ifadelerin sahip olduğu “hayvan eti” anlamı, hayvan adlarıyla eş dizimlenme özelliğinin *et* sözcüğünün anlamsal yapısını etkilediğini göstermektedir. Cinsellikle ilgili bağlamlarda kullanılan *kadın eti* ifadesi erkek dünyasında kadına verilen olumsuz statü ve değeri bildirmektedir (Pilten, 2012: 432).

Kadın yazarların dilinde de *kadın* kelimesinin kullanımında erkek yazarların dilinde bulunmayan eş dizimlenme özellikleri mevcuttur. Kadın dilinde HAK kavram alanından tarafsız AV’li kelimelerle ve akıl kavram alanından çoğunlukla olumlu AV’ye sahip kelimelerle özellikle *aklı başında* ifadesiyle sıkça birlikte kullanılmaktadır (Pilten, 2012: 432):

*Sorumluluk taşıyan akli başında bir kadın olmadığımı anımsıyorum çünkü ve durup dururken canım sıkılıyor.* (İnci Aral, Ölü Erkek Kuşlar)

*Neden Joe kendine akli başında bir kadın bulmazdı?* (Ayşe Kulin, Adı Aylın)

Kadın yazarlara has bir başka kullanım da *kadın* kelimesinin *insanla* birlikte kullanımınıdır. *insan* kelimesi tarafsız AV’ye sahip olmakla birlikte *kadın* ile birlikte kullanıldığı örneklerde kadın gözüyle *kadın* olmanın *insan* olmaktan farkını ortaya koyarak kadın kelimesine olumsuz bir anlam yansıtmaktadır (Pilten, 2012: 432):

*...yıllar önce benim sözde gerçek bir kadın-insan olabilmem için beni zorladığım insafsız ve insanlık dışı uygulamanın bende aslında pek az şeyi değiştirmiş olduğunu düşündüm.* (İnci Aral, Ölü Erkek Kuşlar)

*Belki de oturup insanca konuşabileceğim, insan gibi bir kadın istiyorum.* (İnci Aral, Mor)

*kadın* kelimesinin kadın yazarlar tarafından çoğunlukla olumsuz AV’ye sahip *basamaklıp*, *basit*, *sıradan*, *normal*, *sıradışı*, *kabul edilebilir* gibi sınıflandırma kelimeleriyle birlikte kullanıldığı görülmektedir. Erkek dilinde yer almayan bu kullanım kadının dünyasında standart bir kadın tasavvurunun oluştuğunu ve bu tasavvura uyma derecesine göre kadının kadını kategorilere ayırdığını göstermesi açısından önemlidir (Pilten, 2012: 432):

*Hastaneden çıkınca, annemin, hayatında ilk kez "normal" bir kadın gibi davranmasını kutlamak için yakındaki bir kafede iki kadeh köpüklü şarap içmiş, ardından da, Oranien Caddesi'ndeki en sevdiğim kitapçıya gitmiştim.* (Esmahan Aykol, Kitapçı Dükkanı)

*...çok basit, çok sıradan bir kadın olduğunu söylemişti Renginur'a.* (İnci Aral, Mor)

Ayrıca kadın yazarların dilinde *kadın* kelimesinin kuvvetli olumsuz AV'ye sahip *döv-*, *şiddet*, *dayak*, *horlan-*, *sopa vur-* vb. şiddet ve işkence sözcükleriyle de eş dizimlenme özelliği bulunmaktadır (Piltten, 2012: 433).

Özetle *kadın* kelimesinin edebî dildeki kullanımlarında belirgin eş dizimlilerinin çoğunlukla tarafsız veya olumlu kelimelerden oluştuğu görülmektedir. Bununla birlikte yazarın cinsiyeti gibi bireysel özelliklerinin kelimeye yüklenen anlam ve duygu değeri üzerinde etkili olduğu ve söz konusu bireysel tutumların kelimenin birlikte kullanıldığı eş dizimliliklerini dolayısıyla AV'sini -genellikle olumsuz olarak- etkilediği belirlenmiştir.

## 2. Bulgular

*İşaret Çocukları*'nda *kadın* kelimesi toplam 43 kez tanıklanmıştır. Tespit edilen kullanımlarda kelimeye yüklenen AV'nin standart olmadığı, bağlama göre değişiklik gösterdiği görülmektedir. Kitapta *kadın* kelimesi sadece olumlu ve tarafsız AV'de kullanılmış olumlu AV'ye sahip bir kullanımına rastlanmamıştır. *Kadın* kelimesine olumsuz ve tarafsız AV yüklenen örnekler aşağıdaki alt bölümlerde detaylıca incelenmiştir.

### 2.1. Kadın kelimesinin olumsuz anlam veznindeki kullanımları

Bu çalışmada tek bir olumlu AV'ye sahip kelimenin bile geçmediği; sadece olumsuz anlam değerine sahip kelimelerin bulunduğu veya olumsuz ve tarafsız anlam değerine sahip kelimelerin bir arada kullanıldığı bentler *kadın* kelimesinin olumsuz AV'de kullanımına örnek olarak alınmıştır. *İşaret Çocukları*'nda yer aldığı bentlerin sadece %25'inde *kadın* kelimesine olumsuz AV yüklenmiştir (11 kez).

*Kadın* kelimesine olumsuz AV yüklenen kullanımlarda aile, doğum ve cinsellik olmak üzere dikkat çeken 3 temel bağlam vardır. Bu bağlamlarda *kadın*, Aile kavram alanından en sık *çocuk* kelimesi kullanılmıştır (5 kez). Aile ve doğum bağlamları çoğu kez iç içe kullanılmıştır. Ayrıca bu bentlerde *çık-* fiiline de sıklıkla yer verildiği görülmektedir:

*Beni buruyorlar renklerin gidip gelişleriyle*

*içinde kanlı zincirler elden ele*

*yıldız süzerken kadınların karınlarında doğururken*

*dilleri terleri damaklarıyla ısırıkları pamuklar*

*ağızdan ağıza*

*ve meydanlara*

*cılık çıkan yığılan çocuklar* (Hesaplamadan Ölü, 8)



Olumsuz AV yüklenen örneklerin yarıya yakınında *kadın* kelimesine cinsellik bağlamında yer verilmiştir. Cinsellikle ilgili bentlerde *kadın* kelimesi özellikle *leke*, *et*, *kan*, *köpek* ifadeleriyle birlikte kullanılmıştır:

*Saçlarımın dibinde kıpkırmızı bir leke*

*Etine kan değdirilmiş kadın lekesi*

*Alnımdan kollarını çıkarmış bir dişi örümcek*

**Köpeğin** ağızına düşen kelime ne kelimesi

**Et** kelimesi (Açlık Türküsü, 3)

Dikkat çekici bir başka eş dizimlenme özelliği de *kadın* kelimesine olumsuz AV yüklenen 11 örneğin 7'sinde *dur-* fiili ve müştaklarının kullanılmasıdır. Bu kullanımlarla kadının hayatına veya etrafındaki imgelere bir durağanlık işlenmek istendiğini düşünmek mantıklı olacaktır:

*ve onlar kadınlar*

*öyle değişik dururlar çocuğun teriyle savaşır*

*önemle alınırsa van goh*

*vahşice dolanır şafaklarda*

*dağları yakalayıp duran gün daralır* (Şan, 25)

Zarifoglu *kadın* kelimesine olumsuz anlam yüklemek için sıfat kullanmayı tercih etmemiştir. Kelimeye olumsuz AV, dolaylı yoldan, aynı bentte yer verilen farklı görevlere sahip olumsuz anlam değerine sahip kelimeler vasıtasıyla yüklenmiştir. Bu kelimeler daha çok hayvan, hapis, yorgunluk, üzüntü, korku, yıkım, savaş aletleri, uzaklık karanlık, gezinti gibi kavram alanlarına dâhil edilebilir. *Kadın* kelimesiyle eş dizimlenen olumsuz anlam değerine sahip kelimeler Tablo 1'de gösterilmiştir<sup>3</sup>:

**Tablo 1:** *İşaret Çocukları*'nda *kadın* kelimesinin eş dizimlendiği olumsuz anlam değerine sahip kelimeler

Şiir Adı	Bulunduğu Bent	Olumsuz Anlam Değerine Sahip Kelimeler
Şan	3	<i>tuhaf, korku, dolan-</i>
	25	<i>ter, savaş-, vahşice, dolan-, yakala-, daral-</i>
Salvo	6	<i>yaşlan-, ağlayış, sırat eğrisi, karanlık</i>
Çocuğan	1	<i>geç kalış (2), akşam, vur-, ürperti, gizlenik,</i>
Otahı	1	<i>bekle-, uzak, yorgun</i>

<sup>3</sup> *kadın* kelimesinin yer aldığı bentin tümü incelemede esas olarak alınmıştır. Bu yüzden aynı bentte birden fazla *kadın* kelimesinin yer aldığı durumlarda her *kadın* kelimesinin AV'si denk olarak görülmüş ve bu tarz kullanımlar tabloda belirtilmemiştir.

Yanma	3	<i>yasak</i>
Açlık Türküsü	3	<i>leke (2), kan, değdiril-, örümcek, köpek, et</i>
	22	<i>çöl, dolan- (2), yut-, yığın, düş-, kötü, yıkım, yıkıl-, et, ayrıl-, hançer, yol- çakalca, çarpıl-</i>
Hesaplama Ölü	3	<i>çamurlu, artık</i>
	8	<i>bur-, kanlı, zincir, ter, ısır-, cılk çık-, yığıl-</i>

## 2.2. Kadın kelimesinin tarafsız anlam veznindeki kullanımları

### Yer Aldığı Bağlamlar

*İşaret Çocukları*'nda *kadın* kelimesine tarafsız AV yüklenen kullanımlar en çok aile bağlamında yoğunlaşmaktadır. *Kadın* kelimesinin aile kavram alanından belirgin eş dizimli *çocuk* kelimesi ve müştaklarıdır. Bu birliktelik 9 örnekte tanıklanmıştır. Bu kullanımlarla kadın ve çocuk kavramları birbiriyle iyice yakınlaştırılmakta, adeta iç içe giydirilmektedir. Dil bilimsel sapmalar kullanılarak tıpkı yemek yapmak -fasülye ayıklamak- gibi çocuk sahibi olmanın ve çocuk yetiştirmenin de kadının günlük hayatının bir parçası olduğunun vurgulandığı aşağıdaki bent kadının annelik vasfını ön plana çıkartan bu bakış açısının güzel bir örneğidir:

*fakir kadın düğüne katlandı*

*bir köşede oturdu. Soktu ellerini karnına çocuk*

*kırdı çocuk ayıkladı (Açlık Türküsü, 7)*

*Kadın* kelimesinin aile kavram alanından kelimelerle birlikte kullanıldığı aşağıdaki bentten hareketle Zarifoğlu'na göre kadının sahip olduğu diğer bir vasfın toplum ve aile arasında köprü vazifesi görmek olduğu düşünülebilir. *Kadın* kelimesinin *akraba*, *koca* kelimeleriyle birlikte kullanıldığı bu bentte *gelmek* ve *gitmek* fiillerine de düzenli biçimde yer verilerek bu anlam sağlanmıştır:

*Asılan kocası*

*Kurşunla delinen akrabaları dururdu öper gelirdi*

*Kan güden bir yaşamayla gider*

*Kan güden bir yaşamayla gelirdi hizmetçi kadın*

*Öyle sanırdım ben oralardım çocukluğumdu (Şan, 5)*

Zarifoğlu'nun *kadın* kelimesini en sık kullandığı ikinci bağlam ise doğumdur. Şair pek çok bentte kadın kelimesini doğum kavram alanından kelimelerle eş dizimleyerek, aile kavram alanından kelimelerle birlikte kullanımında da okuyucusuna aktarmış olduğu "çocuk sahibi

olmanın kadını kadın yapan en önemli vasıf olduğu” görüşünü pekiştirmektedir<sup>4</sup>. *Kadın* kelimesi tarafsız AV’ye sahip olduğu bentlerde doğum kavram alanından *karın* (3 kez), *rahim* (1 kez), *gebelik* (1 kez) gibi kelimelerle eş dizimlenmiştir:

*göğsü kızgın köpüklü tayfası*

*şişti mi kadın kollarını*

*kadın ellerini biçimli gergin tutan*

*insanın su başı **rahim***

*kelime yorgun*

*gece soldu çan* (Meç, 21)

Zarifoglu’nun *kadın* kelimesini sıkça kullandığı bir diğer bağlam sevgidir. *Kadın* kelimesi sevgi kavram alanından *sev-* fiili ve müştaklarıyla (5 kez), *yürek* (3 kez), *aşk* (2 kez), *gönül* (1 kez) kelimeleriyle eş dizimlenmiştir. *Kadın*ın sevgi kelimeleriyle kullanım sıklığı Zarifoglu’nun düşünce dünyasında kadının *sevme ve sevilme* özelliğinin ön planda olduğunu göstermektedir:

*Anlayın bizim de güzelliğimizi*

*bizim balık yiyip ölen*

*kelimeyi çatlatacak güzelliğimizi*

*aklından açılıp **kadının***

*bizi kemiren yüzünün güzel terkisinde*

*allahın ağır açılan*

*geniş sofralı odalarında*

*bir bir dünya namına*

*seferber eder **sevgilerini*** (Salvo, 8)

Kadın kelimesinin olumsuz AV taşıdığı bentlerin aksine tarafsız kullanımlarda cinsellikle ilgili bağlamlar oldukça azdır, sadece iki örnekte tanıklanmıştır. Bu tarz bentlerde *kadın* kelimesi daha çok *et* (2 kez), *köpek* (2 kez), *yatak* (2 kez) kelimeleriyle birlikte kullanılmıştır. Aşağıda bu kullanımlara örnekler verilmiştir:

<sup>4</sup> Şunu da belirtmek gerekir ki Zarifoglu’nun İşaret Çocukları’nda yer alan şiirlerinde hamilelik toplumun kadını zorladığı bir olgu olarak gösterilmez. Şan şiirinin 27. bentinde vurgulandığı gibi kadın da bunu ister ve bunun için gerekirse yatırlardan medet umar.

...**etin** ve her çeşit kemiğin  
 en içlerine yorgun tabakalarla  
 inip yüreklendiği gıcırdadığı tarhlarda  
 diz dize degen kahramanları  
 cihan garsonları da  
 hep yakınında dururlar  
 kızgın  
 kırmızı bacaklı **kadının** (Salvo, 22)

şimdi eskimolara bakın  
**kadınları** fok balıklarından  
 buzdan **yataklara** girip  
 sımsıcak çoğalıyorlar  
 denizlerini kargılarını **köpeklerini** yemeklerini kayıklarını  
 ve kaygılarını  
 ayı balıkları bekliyor (Meç, 20)

### **Veznin Yapı Özellikleri**

Zarifoglu'nun şiirinde **tarafsız** AV'nin iki farklı şekilde elde edildiği görülmektedir. Birinci tür örneklerde bent yalnızca tarafsız kelimelerin bir araya getirilmesiyle oluşturulur. *İşaret Çocukları*'nda *kadın* kelimesinin bu tarz tarafsız kullanımlarının sayısı sadece 2'dir. Aşağıda bu bentlere yer verilmiştir:

dizi dirseği  
 görülmeyen alnı  
 ve toprağı dokuyan karnıyla  
 ve karnıyla beklediği için toprağı  
 otahı bir adanın ismiyle **kadın**  
 silme **kadın** (Otahı, 6)

santraçlar sağ köşede şah  
 damalar damla damla  
 ev ev  
 ve balıkçı **kadın** rampalarında  
 ağır yürüyüşlü adamların kafalarını  
 testereye yakın muntıkada  
 ve durgun maytap ırmağında (Salvo, 4)

*Kadın* kelimesine tarafsız anlam yüklendiği ikinci tür örneklerde ise olumlu ve olumsuz kelimeler bir arada kullanılarak ve / veya karşıtlıklar vasıtasıyla anlam tarafsızlaştırılmıştır. Bu bentlerde zıt anlam kutuplarının dengelemesiyle nötrleşen anlam *kadın* kelimesine de tarafsız bir AV yüklemiştir. Bu tarz kullanımlar *kadın* kelimesinin *İşaret Çocukları* genelinde yer aldığı örneklerin %73'ünü, tarafsız AV'ye sahip olduğu örneklerin %94'ünü teşkil etmektedir.

### **Eş Dizimlenme Özellikleri**

*İşaret Çocukları*'nda hem olumlu hem de olumsuz anlam değerlerine sahip kelimelerle eş dizimlendiği bentlerde *kadın* kelimesi sadece 5 kez olumsuz sıfatlarla nitelenir. Bu bentlerde *kadın fakir, taşlanan* ve *bunalan, yenilen, ağlayan* sıfatlarıyla birlikte kullanılmıştır. Bu örneklerden bazılarında aşağıda yer verilmiştir:

*Taşlanan kadınlar yankır*  
*girdap duvarda ve sırları çözüük aynalar*  
*bir aynanın civarda hayvan otağındaki benzeri*  
*yüzler kuyuya inen gözü terkeder (Su, 1)*

*durmadan kanlanıp hatırladığımız*  
*bunalan kadınlar*  
*ben alda'yı bunalyor görüyorum rüyamda (Ağartı, 7)*

Zariföğlü *kadını* olumsuz sıfatlarla nitelendirmekten kaçınarak olumsuzluğu daha çok kadının etrafındaki unsurlara taşır. Özellikle acı, ızdırap ve ölümü kadının hayatının bir parçası olarak görür. Bu düşüncesini *kadın* kelimesini genellikle ölüm, korku, ağrı, yorgunluk, sıkıntı, yalnızlık, zaman kavram alanından olumsuz anlam değerine sahip kelimelerle birlikte kullanarak şiirine aktarır. Aynı zamanda *kadın* kelimesini yine olumsuz olarak

nitelendirilebilecek savaş ve savaş aletleri kavram alanından kelimelerle eş dizimleyerek kadının hayatındaki mücadeleleri savaş metaforu ile verir. Bununla birlikte *kadını* her şeyin kötülük ve acıyla dolu olduğu bir dünyada resmetmez. *Kadına* ilişkin olumsuzlukları olumlu unsurlarla harmanlayıp nötrleyerek şiirine aktarır. Olumsuz kelimelerle birlikte kullandığı olumlu anlam değerine sahip kelimeler sevgi, mutluluk, din, ışık, güzellik gibi kavram alanlarında yoğunlaşmıştır. *Ölüm* ve *korkunun*, *bayram*, *dernek*, *oyun arkadaşları*, *kuşlar*, *güzel sesler* gibi olumlu ifadelerle birlikte verildiği aşağıdaki bent Zarifoğlu'nun *kadımın* yer aldığı ifadelerde olumlu ve olumsuz ifadeleri bir arada kullanarak tarafsız bir AV oluşturma üslubuna güzel bir örnektir:

*Bayramlar oyun arkadaşları kuşlarla*

*Güzel seslerle yaklaşır*

*Tırnakta beyaz nokta olunca parmağa halkalı şeker*

*Ölüm ve korku beraberce toplanır*

*Dernek kurulur*

*Her kadında bir çekmece açılır ve kapanır* (Şan, 14)

*İşaret Çocukları*'nda *kadın* kelimesinin geçtiği bentlerde yer alan olumlu ve olumsuz anlam değerine sahip kelimeler ve karşıtlıklar Tablo 2'de gösterilmiştir:

**Tablo 2:** *İşaret Çocukları*'nda *kadın* kelimesinin birlikte kullanıldığı olumlu ve olumsuz anlam değerine sahip kelimeler ve ilgili bentlerdeki karşıtlıklar

Şiir Adı	Bulunduğu Bent	Olumsuz Anlam Değerine Sahip Kelimeler	Olumlu Anlam Değerine Sahip Kelimeler	Karşıtlıklar
Şan	5	<i>asıl-, kurşunla delin-, kan güüt (2)-, kuytu, pütür</i>	<i>öp-, bağına bastır-, gelinlik, gül suyu</i>	<i>gel-/ git-</i>
	14	<i>ölüm, korku</i>	<i>bayram, arkadaş, güzel sesler, yaklaş-, şeker, dernek</i>	<i>açıl-/kapan-</i>
	26	<i>sancılar, sabah, çığlıkça</i>	<i>ahenkli</i>	<i>kadınlar/erkekler</i>
	27	<i>dalgınlık, kaybol- (2), toz</i>	<i>çare, ayakta tut-, suare</i>	
	28	<i>çalkalan-</i>	<i>gülücük</i>	
Aylak Göz	2	<i>baş dön-, kumar, yenilen, darda kal-</i>	<i>gönül, kazan-</i>	<i>kazan-/yenil-</i>
	5	<i>aşındır-, kapıl-, at-, ağır, kop-, devir-</i>	<i>aşk, sev-, tebessüm,</i>	
Kuşak	10	<i>sessiz, ölüm (2), tık nefes, vahim, titrek, çarpıntı, yalnızlık</i>	<i>ince, giyinip kuşan-, değer, gamze</i>	
Açlık Türküsü	7	<i>dür-, mermi, çatla-, fakir, katlan-, kır-, ayıkla-</i>	<i>düğün</i>	
Salvo	3	<i>hantal, ağrı-, acı, akrep, azarla-, kavur-, ateş, düşman, zalim</i>	<i>sev-, okşa-</i>	<i>aç-/sakla-</i>
	8	<i>öl-, çatlat-, kemir-,</i>	<i>güzellik, güzel, geniş sofralı, sevgi, seferber et-,</i>	

			Allah	
	12	saçaklan-, dehliz, küçüklük, yan-, yay,	gümüş, inanç, hazret	
	17	sancılan-, yalvar-,	aydınlat-, bağışla-, güzellik, tanrı	
	22	kızgın (2), sivri demir, çarpa çarpa, el koy-, saldır-, yorul-, yorgun, gıcırda	düşle-, yüreklen-, kahraman,	
Su	1	taşlanan, girdap, çılgınca, açlık, üşü-, yalnızlık (2)	aşk, atıl-	
Ağartı	7	çelişme, sıkıntı, kılıç, kanlan-, bunalan, bunal-, kırbaç, sevi	kelebek kanatları, sevi, alkış	
Meç	9	sıva-	seven	
	10	koştur-, parça parça	var-, yatkın	uzak/yakın
	11	soğuyan, dök-	sağlık, usta, mideli,	
	19	hovarda	yaşama simidi	
	20	buzdan yatak, kargı, köpek, kaygı	çoğal-	buz/sımsıcak
	21	kızgın, yorgun, sol-	biçimli	
Kuşak	14	taşlaş-, ağır	kolay, kazan-	
İşaret Çocukları	4	ağırlaştır-, ağır,	yürek, şahbaz, ağırla-, süs, gençleştir-	
	9	karanlık, dar, kurt sesleri, ayaz, don-, unut-	gülmeler	gel-/git-
Koşu	15	çırpın-, çığlıklar at-,	sabah, bembeyaz,	dağlar/düzler
Sevmek de Yorulur	1	uzak, gece, vur-, akrep	alımlı, zararsız	
Delikanlılar	4	yanıltıcı, boşa atıl-, yıkıl-, bükül-, kasıl-, et	dol-,	dol-/boş-
Kuruluş	5	kara, sarkıt-, yara, çarpış-, çarp-, saldır-, kama, saçaklanma, incinebil-	yeni, hoş getir-, doyur-, uçuş-, ışıklı, güç	kansız/kanlı

Fairclough'a (1989) göre bir metnin analizinde kullanılan kelimeler kadar kullanılmayan kelimelerin de önemi vardır. Bu bakış açısıyla *İşaret Çocukları*'nda kadın kelimesine tarafsız AV yüklenen ifadelerde yer alan olumsuz ifadeler incelendiğinde *ağlamak*, *sızlanmak* gibi üzüntü kelimelerinin kadınla birlikte kullanılmadığı görülmektedir. Kelime seçimindeki bu sınırlama Zarifoğlu'nun düşünce dünyasında kadının hayata karşı güçlü bir duruş sahip olduğunun göstergesidir. Nitekim Zarifoğlu'nun şiirinde kadın içinde bulunduğu maddi ve manevi zorluklara katlanmayı bilir:

*fakir kadın düğüne katlandı*

*bir köşede oturdu. Soktu ellerini karnına çocuk*

*kırdı çocuk ayıkladı (Açlık Türküsü, 7)*

Sıkıntılar onu hayattan koparamaz. Sosyaldir: Hamama, düğüne, derneğe gider:

*hamamda kadınların sancılanıp*

*hamamları aydınlatan kadınların*

*yalvardıkları tanrılar gibi (Salvo, 17)*

Dünyası sadece evle sınırlı değildir. Çalışma hayatının içindedir: Yün örür, at güder, hizmetçilik yapar:

*Yün ören at güden **kadınlar***

*Ormanlara tepeden eğilen toprak evlerde*

*Küçük pencereleli karanlık dar odalarda*

*Uzaktan uzayıp gelen kurt seslerinin*

*Uzağa çekilip giden*

*Ayazda donan gülmeler içinde*

*Ormanlarda süt emziren anne*

*Unuttu gittikçe uzayan çocuğunu (İşaret Çocukları, 9)*

Kadınlar içinde bulunduğu durum ne olursa olsun kişisel bakımını ihmal etmez: İncedir, süslüdür, giyinip kuşanır, hotozludur, kemerlidir:

***İnce** ve alabildiğine*

*giyinip kuşanıp ağlıyan*

*her bakışın dışında duran **kadını***

*sessiz ölümlere çağıran ben (Kuşak, 10)*

*başı bir gölge altı açıyor*

*hotozlu kadınıyla*

*hovarda damı*

*yanyana koyunca yatak*

*yaşama simidi (Meç, 19)*

*Başı ve yüreği şahbaz*

*Kaleleri ağırlayan **kadınların***

*Süslerini kemerlerini*

*Başlarını ağırlaştırın*

*Ağır siyah şelale saçlarını*



*Tutunca gençleştirdi erkekler* (İşaret Çocukları, 4)

*Kadın* kelimesinin tarafsız AV'ye sahip olduğu kullanımları üzerinde duracağımız son nokta bu bentlerde geçen tarafsız anlam değerine sahip belirgin eş dizimliliklerdir. Bu grupta en yoğun kullanım sıklığı doğaya ait öğelerde bulunmaktadır. Zarifoğlu *kadın* kelimesini COĞRAFYA kavram alanından *gök, ay, yıldız, şehir* (3), *bulvar, dağ* (2), *tepe* (2), *mağara* (3), *toprak* (2), *su* (2), *su başı, deniz* (3), *dalga, ırmak* (2), *kır, nehir, orman* (2), *ova* (2), *düz* kelimeleriyle, hayvan kavram alanından, *hayvan* (2), *kartal*, (2) *kelebek, kurt, balık, fok balıkları, kuş* kelimeleriyle kullanmıştır. Kullanım sıklığının yüksekliğine karşın bu ifadeler sadece *kadın* kelimesiyle birlikte kullanılma özelliğine sahip belirgin eş dizimlilikler değildir. Şairin bütün şiirlerinde görülecek temel unsurlardır<sup>5</sup>. (bkz. Taşçıoğlu, 2008: 129, 164).

Kullanım sıklığı açısından anılması gereken başka bir eş dizimlenme de *dur-* fiili ve müştaklarıyla olan birlikteliktir. *Kadın* kelimesinin olumsuz AV'li örneklerinde de görülen bu eş dizimlenme özelliği, bu gruba giren bentlerde 14 kez tanıklanmıştır. Bu kullanımlarda *dur-* ve *kadın* ender olarak *evinde durmayı seven kadınlar* (Meç, 9) veya *her bakışın dışında duran kadın* (Kuşak, 10) ifadelerinde olduğu gibi doğrudan ilişkilendirilir. Daha *durma* daha çok kadının çevresindeki unsurlarla ilişkilidir. Aşağıda bu eş dizimlenmeler örneklendirilmiştir:

*baş taşlaşır*

*ağrıyı kolay kazanır gibi*

*kadında dur* erkekliği söyle (Kuşak, 14)

*elleri aynı kumaştan*

*içlerinde bir haremî tavşan*

*açık duran kapılarının arkasında*

*çocuklar baştan sona kadınlara düğmeli* (Hesaplama Ölü, 3)

*kızgın kırmızı bacaklı kadın vardır*

*rüzgarlı anların tranvay altında*

*yerinden oynayan gözünü*

*bütün sivri demirlere çarpa çarpa*

<sup>5</sup> Zarifoğlu'nun şiirinde doğa ile ilgili kavramlara çoğunlukla farklı anlam değerleri yüklenmiştir. Örneğin şehir ve şehre ait unsurlar olumsuzken doğaya ait imgeler olumludur. Bununla birlikte bu çalışma araştırma amacı *kadın* kelimesine yüklenen anlam veznî özellikleriyle sınırlı olduğu için bu kavramlara yüklenen mecazlar üzerinde durulmamıştır. Kelimelerin standart dilde sahip oldukları anlam değerleri esas alınmıştır.

düşleyip el koyduğu  
 bütün akvaryum **duraklarındaki** masalara  
 saldıran dirseklerin  
 sinir uçlarında başlayıp  
 aka aka yorulan ırmakların dikine **duran** ırmakların  
 etin ve her çeşit kemiğin  
 en içlerine yorgun taklalarla  
 inip yüreklendiği gıcırdadığı tarhlarda  
 diz dize değen kahramanları  
 cihan garsonları da  
 hep yakınında **dururlar**  
 kızgın  
 kırmızı bacaklı **kadının**

Kadın kelimesi erkek kavram alanına giren kelimelerle de 8 kere birlikte kullanılmıştır. Bu eş dizimlenme sıklığı Zarifoğlu'nun düşünce dünyasında kadın ve erkek kavramları arasındaki ilişkinin yoğunluğunun göstergesidir. *İşaret Çocukları*'nda yer alan şiirlerde erkekle kadının arasında önemli farklılıklar ve karşıtlıklar da vurgulanmıştır. Kadın ve erkek kelimelerinin eş dizimlendiği bağlamlara göre erkek kazanırken kadın yenilir:

Başının her seferinde döndüğü kumarı  
 Gönlünü bir tarzla kurularken **kazanır**  
 Anlarsa **yenilen** bir **kadının**  
 Darda kaldığını (Aylak Göz, 2)

Kadın erkek tarafından anlaşılmaz:

Erkenden aşındırır aşkını  
 Anlamaz bir kadının  
 Süresiz kapılıp yangeldiği tablolara  
 Severek tebessüm attığını (Aylak Göz, 5)

Bununla birlikte kadın, erkek ve çocuklar hep birlikte mutludur:

*insan toprak çalkanırken*

*çocuklar kadınlar erkekler gülücükler ovalarca* (Şan, 28)

*Kadın* kelimesinin üzerinde duracağımız son belirgin eş dizimlisi de *kan* ve müştaklarıdır. Bu eş dizimlenme 5 kez tanıklanmıştır. Bu kullanımlarda *kan* kelimesi ve müştakları aşağıda verilen bentte olduğu gibi kadınla değil, kadının etrafındaki unsurlarda ilişkilidir:

*şehirlerimize uzanan*

*yeni çağ dağ heykelleri*

*insanı **kansız** ak mağara duvarlarına*

***kanlı** ve kara*

*hayvanların hoş getirip*

*doyurduğu **kadının** içerisinden* (Kuruş, 5)

### 3. Sonuç

*İşaret Çocukları*'nda *kadın* kelimesi toplam 43 kez tanıklanmıştır. Tespit edilen kullanımlarda kelimeye yüklenen AV'nin standart olmadığı, bağlama göre değişiklik gösterdiği görülmüştür. Kitap genelinde aile, doğum, cinsellik ve sevgi olmak üzere toplam 4 farklı bağlamda yer alan *kadın* kelimesi; aile ve doğum bağlamlarında hem olumlu hem olumsuz, sevgi bağlamındaki bentlerde sadece olumlu, cinsellik bağlamındaki bentlerde ise sadece olumsuz AV'de kullanılmıştır.

*İşaret Çocukları*'nda Zarifoğlu'nun diğer üç şiir kitabından farklı olarak *kadın* kelimesinin olumlu AV'ye sahip olduğu kullanımı bulunmamaktadır. *Kadın* kelimesine yer aldığı şiirlerin 11'inde olumsuz, 32'sinde tarafsız AV yüklenmiştir. Tarafsız vezne sahip olduğu beyitlerin sadece 2'sinde *kadın* kelimesi tamamen tarafsız kelimelerle birlikte kullanılmıştır. *Kadın* kelimesinin yer aldığı örneklerin %73'ünde ise AV olumlu ve olumsuz kelimelerin bir arada kullanılmasıyla tarafsızlaştırılmıştır.

*Kadın* kelimesinin belirgin eş dizimlileri de kullanıldığı bağlama göre değişiklik göstermektedir. Aile bağlamındaki kullanımlarında belirgin eş dizimlisi *çocuk* kelimesi ve müştakları, doğum bağlamında *karın*, cinsellik bağlamında *leke*, *et*, *kan*, *köpek*, sevgi bağlamında ise *sevgi* kelimesi ve müştaklarıdır.

*Kadın* olumsuz AV'ye sahip olduğu kullanımlarda olumsuz anlam değerine sahip hapis, yorgunluk, üzüntü, korku, yıkım, savaş aletleri, uzaklık, karanlık, gezinti; tarafsız AV'ye sahip olduğu kullanımlarda ise ölüm, korku, ağrı, yorgunluk, sıkıntı, yalnızlık, zaman, savaş ve savaş aletleri kavram alanından kelimelerle eş dizimlenmektedir. Tarafsız AV'ye sahip olduğu bentlerde *kadın* kelimesiyle birlikte yer verilen olumlu anlam değerine sahip kelimeler büyük ölçüde sevgi, mutluluk, din, ışık, güzellik kavram alanlarına girmektedir.

Tarafsız AV'ye sahip olduğu kullanımlarında en çok eş dizimlendiği tarafsız anlam değerine sahip kelimeler doğaya ait öğelerdir. Ayrıca *erkek*, *kan*, *dur-* kelimeleriyle de birlikte kullanım oranı rastlantısal oranın çok üstündedir.

Çalışmanın giriş bölümünde, 1995-2011 yıllarında, Türkiye'de çok satan kadın ve erkek yazarların kitaplarından hazırlanmış iki ayrı derlemeden<sup>6</sup> yararlanılarak *kadın* kelimesine uygunluk analizi yapılan daha önceki bir çalışmamızın (Pilten, 2012) sonuçları anlam vezni açısından değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmelerle yapılan karşılaştırma sonucu *kadın* kelimesinin Zarifoğlu'nun dilinde belirlenmiş olan eş dizimlenme özelliklerinin çağdaş edebî dildeki kullanımlarla uyum göstermediği görülmektedir. Bu bağlamda *kadın* kelimesinin *İşaret Çocukları*'nda çağdaş Türk edebiyatının popüler kadın yazarlarına özgü hiçbir eş dizimlenme özelliği tespit edilememiştir. Erkek yazarlarının diliyle ise sadece *et* kelimesiyle eş dizimlenme özelliği uyusmaktadır.

Benzer olarak çağdaş kadın ve erkek yazarların dilinde ortak olarak görülen *kadın* kelimesinin yaş, yer-yön, organ, görme, sınıflandırma kavram alanından ifadelerle ya da *kendi*, *millet* kelimeleriyle birlikte kullanılma özelliği de *İşaret Çocukları*'nda bulunmaz.

Kelime veya kavram alanı açısından var olan benzer eş dizimlenme örnekleri ise çoğunlukla ya kullanım alanı ya da içerik açısından farklılaşmaktadır. Örneğin hem Zarifoğlu'nun dilinde hem de çağdaş Türk edebiyatı eserlerinde *kadın* kelimesi renk kelimeleriyle birlikte kullanılmaktadır. Bununla birlikte bu eş dizimlenme çağdaş Türk edebiyatı eserlerinde sıkça görülürken *İşaret Çocukları*'nda bir kaç örnekle sınırlıdır. Ayrıca çağdaş Türk edebiyatı eserlerinde bu kelimeler genel olarak *kadın* kelimesini nitelendiren *sarışın*, *esmer*, *kumral* gibi saç rengi ile ilişkili sıfatlar iken *İşaret Çocukları*'nda renk sıfatlarının kadını veya kadınla ilgili unsurları nitelendirdiği sadece iki renk örnek bulunmaktadır. Her ikisi de saç rengiyle ilişkili değildir. Bunlardan ilkinde *bembeyaz kadın*, ikincisinde ise *kızgın kırmızı bacaklı kadın* şeklinde kapalı anlamlarda kullanılmıştır.

<sup>6</sup> Pilten (2012)'de yapılan araştırmada derleme dâhil edilen yazarlar ve eserleri çalışmamızın "1.3. *Kadın* kelimesinin çağdaş Türk edebiyatındaki eş dizimlilik ve anlam vezni özellikleri" bölümünde ayrıntılı biçimde verilmiştir.

Benzer olarak çağdaş Türk edebiyatında kadın kelimesini çok sık niteleyen *güzel* kelimesi Zarifoğlu'nun şiirinde bu görevde kullanılmamakla birlikte *kadının bizi kemiren yüzünün güzel terkisinde* gibi daha dolaylı ifadelerde ender olarak kadınla eş dizimlenmiştir. Bu tarz durumlar kadın ve erkek yazarların ortak eş dizimlilikleri olan *insan*, *ev* ve *erkek* kelimeleri ve aile, zaman, meslek kavram alanında yer alan kelimeler için de geçerlidir.

Bu çalışmanın temel amacı *İşaret Çocukları* adlı şiir kitabındaki dil kullanımlarından hareketle Zarifoğlu'nun *kadın* kavramına yüklediği değeri tespit etmek olsa da aynı zamanda onun dilindeki matematiksel uyum da gözler önüne serilmiştir. Bu nitelik onun genellikle eleştirildiği gibi “anlaşılmaz” değil, bilinçli ve sistemli olarak örtülmüş unsurların ustalıklı bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş, kendine has üslup özellikleri taşıyan bir dili olduğunun göstergesidir. Bu durum çeşitli analiz yöntemleriyle Zarifoğlu'nun anlatımındaki belirsizleştirilmiş alanların objektif olarak açığa çıkartılmasını mümkün kılmaktadır. Bu çalışmada AV'ye dayalı inceleme yönteminin yazarın fikir dünyasının şiirdeki yansımalarını çözümlenmek açısından uygun bir yol olduğu görülmüştür. Bu bağlamda bir sonraki çalışmamızda Zarifoğlu'nun tüm şiir kitaplarının aynı yöntem kullanılarak incelenmesi ve böylelikle geçirmiş olduğu zihinsel değişimlere paralel olarak *kadın* kavramına yüklediği değerdeki farklılaşmaların tespit edilmesi planlanmaktadır.

### Kaynaklar

- ARAL, İ. (2003). *Ölü Erkek Kuşlar*. İstanbul: Epsilon Yayınları.
- ARAL, İ. (2007). *Mor*. İstanbul: Turkuvaz Kitap.
- AYKOL, E. (2001). *Kitapçı Dükkanı*. İstanbul: Everest Yayınları.
- AYVERDİ, İ. (2016). *Misalli Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- BATTAL, E. (2007). Cahit Zarifoğlu Şiirinde Kadın ve Aşk. *Hece*, 11, 126-127-128, 71-76.
- DAŞCIOĞLU, Y. (2012). Cahit Zarifoğlu'nun Poetikası. *Asım*, 36-39.
- FAIRCLOUGH, N. (1989). *Language and Power*. New York: Longman Inc.
- FIRTH, J. R. (1957). A Synopsis of Linguistic Theory, 1930-1955. Ed.: Liu Runqing ve diğer. *Readings in Linguistics: Seventy-Five Years Since Saussure*. Cilt 1, Beijing: Cehui Press, 328-359.
- GENÇ, N. (2008). *Modern Çağın Canileri*. İstanbul: Cadde Yayınları.
- HOEY, M. (1991). *Pattern of Lexis in Text*. Oxford: Oxford University Press.
- HUNSTON, S. ve FRANCIS, G. (2000). *Patten Grammar: A Corpus-driven Approach to the Lexical Grammar of English*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- KULİN, A. (1997). *Adı Aylin*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- LOUW, B. (1993). Irony in the Text or Insincerity in the Writer? The Diagnostic Potential of Semantic Prosodies. *Text and Technology: In Honour of John Sinclair*. Amsterdam: John Benjamins, 157-176.

- PARTINGTON, A. (1998). *Patterns and Meanings*. Amsterdam: John Benjamins.
- PARTINGTON, A. (2004). Utterly Content in Each Other's Company: Semantic Prosody and Semantic Preference. *International Journal of Corpus Linguistics*, 9(1), 131-156.
- PİLTEN, Ş. (2012). An Analysis of the Common Words of Male and Female Languages in Turkish. *The Szeged Conference, Proceedings of the 15th International Conference on Turkish Linguistics held on August 20–22, 2010 in Szeged*. Ed.: Éva Kincses-Nagy ve Mónika Biacsi, Szeged: FVTeam Nyomda, 423-236.
- SINCLAIR, J. (1991). *Corpus, Concordance, Collocation*. Oxford: Oxford University Press.
- SINCLAIR, J. (1996). The Search for Units of Meaning. *Texus*, 9, 75-106.
- STUBBS, M. (1996). *Text and Corpus Analysis*. Oxford: Blackwell.
- TAŞÇIOĞLU, Y. (2003). İşaret Çocukları'ndaki Şiirlerde Temel Yapı Oluşturma Tekniği Olarak Sapmalar. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, XXX, 469-492.
- TAŞÇIOĞLU, Y. (2008). *Kader Hep Erken Zaman Hep Geç, Cahit Zarıfoğlu'nun Şiiri*. İstanbul: 3F Yayınevi.
- Türkçe Sözlük (2005). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ZARİFOĞLU, C. (2012). *Şiirler*. (12. Baskı), İstanbul: Beyan Yayınları.